

ЦИМБАЛ П. В.,

orcid.org/0000-0002-7244-4669

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права*(Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»)***КУЗЬМЕНКО О. В.,**

orcid.org/0000-0002-6117-523X

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права*(Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»)*

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.59>

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ

У статті проаналізовано електронні докази як об'єкт судової експертизи в провадженнях, пов'язаних з віртуальними активами. Узагальнено, що досліджуючи електронні докази, слід мати на увазі певну інформацію (фактичні дані), отриману в передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, яка існує в електронній (цифровій) формі, зафіксована на відповідних електронних носіях, сприймається за допомогою технічних засобів та використовується для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Зроблено висновок, що в розрізі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з віртуальними активами, електронні докази становлять окрему та самостійну категорію доказів, однак їх правовий режим у національному законодавстві залишається фрагментарним і не має належного рівня деталізації. На практиці це зумовлює виникнення низки проблем, пов'язаних із їхнім збиранням, перевіркою та оцінкою.

Серед основних викликів, що постають у процесі використання електронних доказів, можна виділити: перевірку автентичності, оцінку допустимості та забезпечення цілісності.

Зазначено, що необхідність призначення судової експертизи операцій із цифровими активами може зумовлюватися різними обставинами. Зокрема, йдеться про випадки несанкціонованого доступу до електронного гаманця чи акаунта на криптовалютній біржі, коли відбувається викрадення певної кількості криптовалюти шляхом її переказу на реквізити зловмисника або інші пов'язані адреси.

Крім того, за допомогою судово-експертного дослідження можливо також розв'язувати питання, пов'язані з відображенням криптовалютних активів у деклараціях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також із правильністю їх обліку у фінансовій та бухгалтерській звітності. Подібна практика поступово набуває поширення, що свідчить про подальше зростання значення судової експертизи у встановленні достовірності даних щодо володіння та обігу віртуальних активів.

Встановлено, що під час проведення судових економічних експертиз можливо застосувати методику, передбачену для проведення експертиз із фінансовими активами, оскільки їх економічна сутність часто схожа, зокрема, якщо говорити про криптовалюту. Однак, більш доцільно було б розробити та запровадити власну методику для кожної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням віртуальних активів.

Ключові слова: електронні докази, віртуальні активи, криптовалюта, судова експертиза, об'єкт судової експертизи, кримінальне провадження.

Tsymbal P. V., Kuzmenko O. V. Electronic evidence as an object of forensic examination in proceedings related to virtual assets

The article analyzes electronic evidence as an object of forensic examination in proceedings related to virtual assets. It is summarized that when examining electronic evidence, one should bear in mind certain information (factual data) obtained in the manner prescribed by the Criminal Procedure Code of Ukraine, which exists in electronic (digital) form, is recorded on appropriate electronic media, is perceived using technical means and is used to establish circumstances that are subject to proof in criminal proceedings.

It is concluded that in the context of pre-trial investigation of criminal offenses related to virtual assets, electronic evidence constitutes a separate and independent category of evidence, however, their legal regime in national legislation remains fragmentary and does not have the proper level of detail. In practice, this leads to the emergence of a number of problems related to their collection, verification and evaluation.

Among the main challenges that arise in the process of using electronic evidence, we can highlight: verification of authenticity, assessment of admissibility and ensuring integrity.

It is noted that the need to appoint a forensic examination of transactions with digital assets may be due to various circumstances. In particular, these are cases of unauthorized access to an electronic wallet or account on a cryptocurrency exchange, when a certain amount of cryptocurrency is stolen by transferring it to the details of the attacker or other related addresses.

In addition, with the help of forensic examination, it is also possible to resolve issues related to the reflection of cryptocurrency assets in the declarations of persons authorized to perform state or local government functions, as well as the correctness of their accounting in financial and accounting statements. Such a practice is gradually becoming widespread, which indicates a further increase in the importance of forensic examination in establishing the reliability of data on the ownership and circulation of virtual assets.

It has been established that when conducting forensic economic examinations, it is possible to apply the methodology provided for conducting examinations with financial assets, since their economic essence is often similar, in particular, when talking about cryptocurrency. However, it would be more expedient to develop and implement its own methodology for each forensic examination related to the study of virtual assets.

Key words: *electronic evidence, virtual assets, cryptocurrency, forensic examination, object of forensic examination, criminal proceedings.*

Вступ. Активний розвиток цифрових технологій і поширення віртуальних активів призвели до появи нових форм суспільних відносин, у тому числі кримінально значущих. Криптовалюти, токени, NFT та інші різновиди цифрових активів стали не лише інструментами фінансової діяльності, а й об'єктами злочинних посягань – шахрайства, вимагання,

легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму тощо. У зв'язку з цим зростає роль електронних доказів, що відображають цифрові сліди таких правопорушень, у процесі досудового розслідування й судового розгляду.

Попри те, що інститут електронних доказів уже закріплений у кримінальному процесуальному законодавстві, питання їх дослідження в межах судової експертизи залишаються малорозробленими. Особливо це стосується електронних доказів, пов'язаних із віртуальними активами, які мають децентралізовану природу, зберігаються у розподілених реєстрах (блокчейнах) і не мають матеріального носія.

Наявні прогалини у законодавстві та відсутність уніфікованих методик судово-експертного дослідження таких доказів ускладнюють ідентифікацію, фіксацію, збереження та оцінку інформації, отриманої з криптоплатформ, бірж чи електронних гаманців. У практиці експертних установ та правоохоронних органів виникають складнощі з визначенням процесуального статусу цих об'єктів, способів їх вилучення, забезпечення автентичності та цілісності цифрових даних.

Таким чином, постає науково-практична проблема визначення електронних доказів як об'єкта судової експертизи у кримінальних провадженнях, що пов'язані з віртуальними активами, а також розроблення методологічних підходів до їх експертного дослідження.

Проблематика електронних доказів і судово-експертного забезпечення цифрових розслідувань досліджувалася рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких: J. Brenner, D. Casey, M. Gerscke, O. Дмитрієва, O. Дудоров, O. Іванова, B. Козій, O. Костенко, K. Максимова, M. Погорецький, B. Яроцький та інші. Однак, попри наявність окремих наукових праць, комплексне осмислення електронних доказів як об'єкта судової експертизи саме у справах, що стосуються віртуальних активів, наразі відсутнє. Це свідчить про наукову й практичну новизну обраної теми.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей правового статусу електронних доказів, зокрема і як об'єкта судової експертизи у справах, пов'язаних із віртуальними активами, а також формулювання пропозицій щодо подальшого вдосконалення методики їх дослідження. Для досягнення цієї мети необхідно охарактеризувати поняття та ознаки електронних доказів у кримінальному процесі, визначити специфіку електронних доказів, пов'язаних із віртуальними активами, а також окреслити напрями вдосконалення процесуального регулювання та методичного забезпечення судово-експертної діяльності у цій сфері.

Результати дослідження. Проблематика дослідження електронних доказів у кримінальному провадженні, а також суміжних із ними категорій, привертає значну увагу представників як кримінального процесуального, так і криміналістичного напрямів науки. Водночас слід зауважити, що більшість наукових напрацювань зосереджена насамперед на пошуку **найбільш коректного та змістовно точного терміну** для позначення середовища, у якому існує та функціонує інформація.

Саме томі цілком зрозумілою і логічною є відсутність єдиного наукового визначення поняття «електронні докази». Так, наприклад, Д. О. Алексєєва-Процюк та О. М. Брисковська електронними доказами вважають фактичні дані, які зберігаються в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах та які після обробки спеціальними технічними засобами та програмним забезпеченням стають доступними для сприйняття людиною [1, с. 250].

А. В. Скрипник цифровий доказ пропонує розглядати як: а) цифрову інформацію, почерпнуту шляхом відтворення з використанням технічних засобів змісту файлу, збереженого на носії цифрових даних (теоретичне визначення); б) цифрову інформацію, отриману в передбаченому КПК України порядку, на підставі якої дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (нормативне визначення) [2, с. 102].

В. М. Фігурський, в свою чергу, пропонує розглядати їх як докази в електронній формі, під якими розуміє інформацію, створену, оброблену, збережену або передану за допомогою аналогових чи цифрових сигналів, що має значення для кримінального провадження [3, с. 99].

Узагальнюючи наведені підходи, можна зробити висновок, що досліджуючи електронні докази, слід мати на увазі певну інформацію (фактичні дані), отриману в передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, яка існує в електронній (цифровій) формі, зафіксована на відповідних електронних носіях, сприймається за допомогою технічних засобів та використовується для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Слід також зазначити, що електронні докази, як і будь-яке інше явище, мають певні ознаки, серед яких є не лише загальні, а й специфічні та властиві лише їм. Так, наприклад, Д. О. Алексєєва-Процюк та О. М. Брисковська виділяють такі загальні ознаки електронних доказів, як те, що вони: 1) існують у нематеріальному вигляді; 2) можуть бути створені як людиною, так і бути результатом функціонування інформаційної системи; 3) не можуть існувати поза межами технічного носія або каналу зв'язку; 4) не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм; 5) вільно переміщуються в електронній мережі без технічного носія; 6) їх не можна безпосередньо сприймати та досліджувати, тільки за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення; 7) потребують специфічного порядку збирання, перевірки й оцінки; 8) мають здатність до дублюжу, тобто копіювання або переміщення на інший носій без втрати своїх характеристик; можливість дистанційного внесення змін до них та їх знищення [1, с. 252].

Проте В. М. Фігурський, на противагу попередній думці, підкреслює, що доказам в електронній формі властиві й певні унікальні ознаки, які відрізняють їх від інших джерел доказів та зумовлені їх природою: 1) їх творцем є як людина, так і комп'ютерна система; 2) мають нематеріальний вираз, що дає їм можливість зберігатися на відповідному носії чи кількох носіях одночасно, проте без нероздільного зв'язку з ними або перебувати у цифровому середовищі; 3) підлягають сприйняттю лише завдяки використанню спеціальних технічних засобів і програмного забезпечення; 4) можуть зберігатися без змін упродовж тривалого часу, бути скопійовані чи переслані, не зазнаючи коригування їх змісту, та не мають обмежень у кількості разів використання; 5) піддатливі до маніпуляцій та знищення; 6) копії деяких доказів в електронній формі (документів) за наявності обов'язкових реквізитів (зокрема, електронного підпису) прирівнюються до оригіналу та можуть використовуватися у кількох справах одночасно [3, с. 100].

На нашу думку, такі висновки зазначених науковців, дозволяють в подальшому погодитись з О. І. Марочкіним, який класифікував електронні докази за їх сутнісними ознаками: 1) за статусом електронні докази можна поділити на оригінали, дублікати та копії; 2) за ступенем захисту електронні докази можна поділити на об'єкти із загальним доступом та об'єкти, доступ до яких обмежується; 3) за місцем розташування електронні докази можна поділити на ті, що розташовані на комп'ютері, смартфоні, планшеті, у інтернет-просторі тощо; 4) за формою електронні докази можна поділити на файли, що містять відеозапис, аудіозапис, фото, текст, графічні зображення, інформацію в іншому вигляді тощо; 5) за процедурою створення електронні докази можна поділити на ті, що створені людиною, а також ті, що утворені внаслідок виконання технічним приладом закладених алгоритмів; 6) за наявністю змін у електронних доказах можна виділити ті, які існують у первинному вигляді та ті, до яких вносилися зміни; 7) за змістом даних у електронних доказах можна виділити основні та метадані [4, с. 113].

Крім того, у міжнародній практиці використовуються різні механізми для перевірки таких доказів. На думку В. В. Петрика, до найпоширеніших методів підтвердження їхньої достовірності належать:

- метадані – приховані характеристики файлу (дата створення, автор, місце збереження тощо), які дозволяють відстежити його зміни;

- криптографічні методи – застосування цифрових підписів, хеш-функцій, електронних сертифікатів для забезпечення автентичності даних;
- цифрова експертиза – комплекс технічних заходів для аналізу електронних доказів, включаючи відновлення видалених файлів, аналіз мережевого трафіку та ідентифікацію авторства [5, с. 121].

Отже, можемо зробити висновок, що в розрізі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з віртуальними активами, електронні докази становлять окрему та самостійну категорію доказів, однак їх правовий режим у національному законодавстві залишається фрагментарним і не має належного рівня деталізації. На практиці це зумовлює виникнення низки проблем, пов'язаних із їхнім збиранням, перевіркою та оцінкою.

Серед основних викликів, що постають у процесі використання електронних доказів, слід виділити такі:

- 1) перевірка автентичності, тобто необхідність упевнено встановити, що електронний об'єкт не був змінений чи модифікований від моменту його створення або вилучення;
- 2) оцінка допустимості, яка передбачає підтвердження законності способу отримання доказу та дотримання прав особи під час цієї процедури;
- 3) забезпечення цілісності, що полягає у збереженні незмінності, повноти й достовірності цифрових даних протягом усього процесу їх фіксації, передавання та дослідження у кримінальному провадженні.

Слід також акцентувати увагу на тому, що саме невизначеність правових норм, зокрема відсутність чітких стандартів щодо порядку збору та перевірки електронних доказів, призводить до того, що в ряді випадків докази можуть бути відхилені судами через недотримання процесуальних вимог. Наприклад, у разі відсутності належної документації щодо способу отримання доказів, суд може ухвалити рішення про їхню неприпустимість.

Важливим є і міжнародний аспект збору електронних доказів. Оскільки багато цифрових даних зберігаються на серверах, розташованих за кордоном, це призводить до необхідності міжнародної співпраці для отримання доступу до цих даних. Зокрема, обмін інформацією між країнами через механізми, визначені Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність, може значно полегшити процес збору таких доказів [5, с. 121].

На нашу думку, до кримінальних правопорушень, пов'язаних з віртуальними активами, зокрема із криптовалютою, можна віднести шахрайство, крадіжку, злочини у сфері комп'ютерної інформації та корупційні злочини.

При цьому слід зазначити, що одним із дієвих способів пошуку слідів кримінального правопорушення, вчиненого з використанням криптовалют, є проведення судових експертиз, зокрема судової економічної.

Судова економічна експертиза операцій із цифровими активами становить процесуальну дію, що здійснюється в установленому законом порядку, ґрунтується на спеціалізованому дослідженні відносин між учасниками угод, що виникають у процесі створення, обігу, а також під час здійснення прав і виконання зобов'язань за смартконтрактами [6, с. 159].

Необхідність призначення судової експертизи операцій із цифровими активами може зумовлюватися різними обставинами. Зокрема, йдеться про випадки несанкціонованого доступу до електронного гаманця чи акаунта на криптовалютній біржі, коли відбувається викрадення певної кількості криптовалюти шляхом її переказу на реквізити зловмисника або інші пов'язані адреси.

Крім того, за допомогою судово-експертного дослідження можливо також розв'язувати питання, пов'язані з відображенням криптовалютних активів у деклараціях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також із правильністю їх обліку у фінансовій та бухгалтерській звітності. Подібна практика поступово набуває поширення, що свідчить про подальше зростання значення судової експертизи у встановленні достовірності даних щодо володіння та обігу віртуальних активів.

Як цілком слушно зазначають К. С. Дмитрієва та О. В. Іванова, судова економічна експертиза криптовалют є досить новим, але дуже сучасним і прогресивним видом судових

експертиз. Ефективність розслідування злочинів, учинених із використанням криптовалют, та злочинів, де криптовалюта є об'єктом протиправного посягання, безпосередньо залежить від сучасних можливостей і якості проведення судових експертиз.

Проте, однією з актуальних проблем економічних експертиз є відсутність методик проведення експертиз з активами, заснованими на блокчейн-технології. Типові методики проведення експертизи для всіх цих активів не можна розробити, оскільки економічний зміст активів різниться [6, с. 159].

Звичайно, під час проведення судових економічних експертиз можливо застосувати методику, передбачену для проведення експертиз із фінансовими активами, оскільки їх економічна сутність часто схожа, зокрема, якщо говорити про криптовалюту. Однак, на нашу думку, більш доцільно було б розробити та запровадити власну методику для кожної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням віртуальних активів.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що електронні докази у кримінальному провадженні є фактичними даними, отриманими у встановленому законом порядку, що існують у електронній (цифровій) формі, зафіксовані на відповідних електронних носіях і використовуються для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Крім того, дослідження електронних доказів в розрізі їх правової природи свідчить про нагальну потребу у вдосконаленні нормативного регулювання, оскільки чинне законодавство залишається неповним і містить суттєві прогалини. Зокрема, якщо казати про можливість їх використання в якості об'єктів судових експертиз, в тому числі й під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з віртуальними активами, то відсутні **уніфіковані стандарти**, які б визначали порядок перевірки достовірності та критерії допустимості цифрових доказів. Серйозні труднощі також виникають уже на етапі **їх збирання**, що пов'язано як із технічними обмеженнями, так і з ускладненим доступом до інформації, розміщеної на **зарубіжних серверах** поза межами національної юрисдикції.

Слід також зазначити, що, на нашу думку, існує велика необхідність не лише виокремити експертизи щодо віртуальних активів (криптовалюти) в окремий вид судових експертиз з єдиним понятійним апаратом, а й розробити та запровадити відповідну методику проведення таких досліджень.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247–253.
2. Скрипник А. В. Використання цифрової інформації в кримінальному процесуальному доказуванні: монографія. Харків: Право, 2022. 408 с.
3. Фігурський В. М. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії. Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 97–105.
4. Марочкін О. І. Поняття електронних доказів у кримінальному провадженні, їх види та класифікація. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки*. 2024. № 10. С. 106–115.
5. Петрик В. В. Використання електронних доказів у кримінальному провадженні: проблеми їх збору, перевірки та оцінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87 (4). С. 119–123.
6. Дмитрієва К. С., Іванова О. В. Криптовалюта як об'єкт дослідження судової економічної експертизи. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 156–160.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

